

УДК 37.011.3-051:34

DOI <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2025.100.4>**Л. Д. Зеленська**

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
<https://orcid.org/0000-0002-3324-5173>

А. Г. Колесников

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри освітології та інноваційної педагогіки
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди

ПРАВОВА ОСВІЧЕНОСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ: СТАН ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЇЇ РІВНЯ В СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

У статті представлено результати емпіричного дослідження стану правової освіченості педагогічних працівників та шляхів підвищення її рівня у системі неперервної освіти. Вибірка складала 499 респондентів – педагогічних працівників закладів загальної середньої, професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти. До уваги брали стаж роботи педагогічних працівників на посадах (до 5 років, від 6 до 10 років, від 11 до 20 років та понад 20 років).

Визначено складники правової освіченості педагогічних працівників (знання законодавчих документів в галузі освіти; знання прав і професійних обов'язків; вміння працювати з нормативно-правовими документами для забезпечення освітньої діяльності; здатність відстоювати власні права й поважати права та свободи інших учасників освітнього процесу).

З'ясовано, що педагогічні працівники доволі часто стикаються з професійними ситуаціями, які вимагають достатнього/високого рівня правової освіченості. Натомість, відчують утруднення щодо їх розв'язання через відсутність посади юрист-консульта в закладах освіти й миттєвого юридичного консультування на безоплатній основі; брак знань щодо змін в українському законодавстві та вміння працювати з правничими порталами; недостатню обізнаність з питань трудового права; значний обсяг нормативних документів з питань організації освітнього процесу через їх швидкоплинність та неузгодженість між собою; відчуття власної правової незахищеності через зниження соціального статусу в суспільстві й належного досвіду щодо захисту своїх прав і свобод.

З'ясовано, що переважна більшість педагогічних працівників виявляє готовність до підвищення рівня правової освіченості в системі неперервної освіти, віддаючи перевагу таким її формам, як участь у тренінгах, семінарах і вебінарах з правничої тематики; відвідування консультативних/практичних занять з юристами; проходження курсів підвищення кваліфікації/стажувань з питань трудового права, самоосвіта тощо.

Ключові слова: педагогічні працівники, правова освіченість, складники, стан, рівні, форми, неперервна освіта, емпіричні дані.

Постановка проблеми. Ефективна організація освітнього процесу є складним і одночасно важливим завданням педагогічних працівників в умовах сьогодення. Для роботи в освітній сфері педагогам слід розумітися на різних суміжних процесах (політичних, економічних, соціальних), які безпосередньо впливають на зміни українського законодавства й зумовлюють появу нових нормативних документів, зокрема в галузі освіти.

Це потребує комплексного підходу до підвищення рівня правової освіченості педагогічних працівників, оскільки системи загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти в Україні перебувають на етапі

реформування, що супроводжується постійним оновленням нормативної бази, змінами на рівні інституційної, організаційної, академічної автономії закладів освіти, переглядом трудових функцій педагогічних працівників відповідно до чинних професійних стандартів і зміною векторів взаємовідносин між учасниками освітнього процесу в цілому. Підкреслимо, що рівень правової освіченості визначається наявністю відповідної правової підготовки, сформованими переконаннями про значущість права, усвідомленням потреби дотримання правових норм, а також сформованими навичками та вміннями щодо практичного застосування правових знань на практиці [4].

Утім, наголосимо, що підвищення рівня правової освіченості педагогічних працівників не вимагає обов'язкового здобуття додаткової правової (юридичної) освіти, під якою розуміємо систему навчальних і виховних дій, спрямованих на формування поваги до права; власних уявлень і переконань, що базуються на сучасних правових цінностях суспільства; знань, вмінь і навичок, необхідних для захисту прав, свобод і законних інтересів особистості й правомірної реалізації її громадянської позиції [2]. Однак передбачає планомірну, змістовно насичену й різноманітну за формами діяльність педагогічних працівників у системі неперервної освіти.

Аналіз останніх публікацій. Вивчення стану наукової розробки проблеми у розрізі правової освіченості педагогічних працівників свідчить про значну зацікавленість вчених цим напрямом дослідження. У працях науковців знайшли відбиття окремі аспекти розвитку правової освіченості педагогічних працівників: формування правової культури педагогів (В. Боричевський, Г. Попадинець, Л. Різник, О. Шульгіна), забезпечення правової освіти громадян як елементу правової культури суспільства (А. Заєць, О. Іваній, Г. Татаренко, І. Татаренко, М. Михайліченко), формування правової компетентності педагогічних працівників (О. Армійський, Н. Бакланова, В. Олійник, О. Радкевич), розвиток правової освіченості педагогів та керівників закладів освіти різних рівнів (А. Смолюк, Н. Оніщенко), визначення місця правової освіченості громадян в контексті знання теорії держави і права (І. Панчук, О. Скакун), виховання правової культури керівників закладів загальної середньої освіти у процесі підвищення кваліфікації та самоосвіти (М. Шевцов, О. Шевцова) та ін.

Мета статті – визначити ступінь усвідомлення педагогічними працівниками значення правової освіченості та її складників для виконання трудових функцій, виявити труднощі, що стимулюють педагогічних працівників до підвищення рівня правової освіченості в межах провадження освітньої діяльності, а також окреслити найбільш дієві форми, що можуть бути застосовані для цього у системі неперервної освіти.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення поставленої мети нами було розроблено анкету у вигляді гугл-форми для опитування педагогічних працівників (<https://surl.ln/rodqek>). Анкета мала анонімний характер і включала питання закритого та відкритого типу. В анкетуванні взяло участь 499 педагогічних працівників із різним професійним досвідом (до 5 років – понад 20 років). Проведено аналіз емпіричних даних і сформульовано висновки.

У процесі анкетування педагогічним працівникам було запропоновано обрати складники, які, на їхнє переконання, найбільш влучно характеризують поняття «правова освіченість» (Див. рис. 1). Результати засвідчили, що 80,4% респондентів вважають, що правова освіченість виявляється у «знанні прав та професійних обов'язків»; дещо менша частка респондентів, а саме 78,4%, вказала на «знання законодавчих документів» й «уміння працювати з нормативними документами в освітній діяльності» (68,7%). Майже однаковий відсоток відповідей респондентів було зосереджено навколо таких складників правової освіченості, як «захист прав учнів» (47,5%) та «знання правил організації освітнього процесу» (44,3%).

Щодо розподілу відповідей з урахуванням практичного досвіду педагогічних працівників,

Що, на Вашу думку, включає в себе поняття «правова освіченість»? (Можна обрати декілька варіантів)

499 відповідей

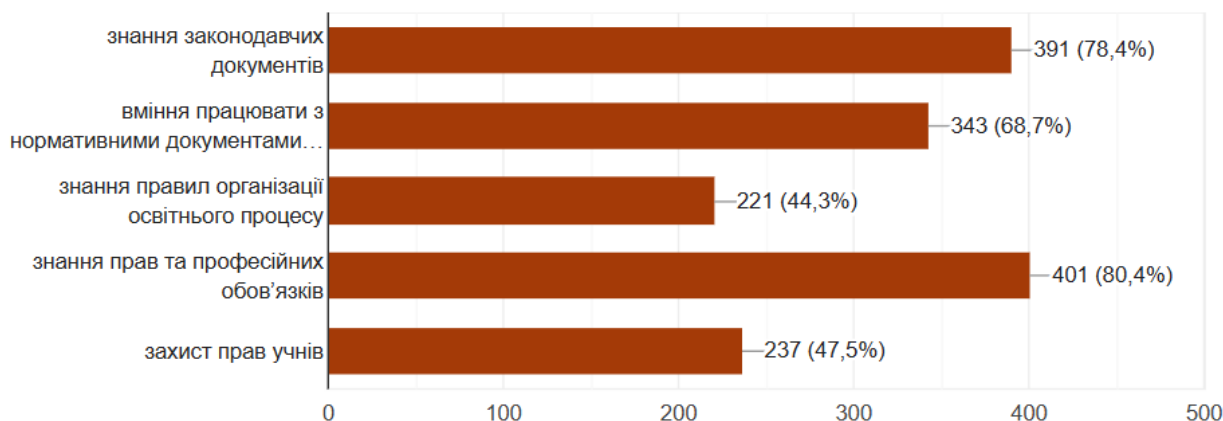

Рис. 1. Суть і складники правової освіченості (згідно з результатами опитування педагогічних працівників)

установлено, що «знання законодавчих документів» є пріоритетним складником правової освіченості для осіб зі стажем роботи від 6 до 10 років (88,2%). Педагогічні працівники з досвідом роботи до 5 років цьому складнику приділили меншу увагу (73,5%). Утім переважна більшість із них високо оцінила важливість роботи з нормативними документами в галузі освіти. Такий результат демонстрували і педагогічні працівники зі стажем роботи від 6 до 20 років і більше, що свідчить про їх довготривалу систематичну роботу з нормативними документами в галузі освіти для забезпечення якості освітнього процесу.

Найвищий результат за таким складником правової освіченості, як «уміння працювати з нормативними документами в освітній діяльності» продемонстрували педагогічні працівники з досвідом роботи від 11 до 20 років (90,4%), найнижчий – педагогічні працівники, які працюють в закладах освіти понад 20 років. На наше переконання, це пояснюється частими змінами законодавства, що утруднює швидке реагування на нього осіб старшого віку. Водночас 70,5% педагогічних працівників із досвідом роботи менше 5 років і 74,5% з досвідом від 6 до 10 років вказали на належну сформованість у них уміння працювати з нормативними документами з питань освіти.

Показово, що такий складник правової освіченості педагогічних працівників, як «знання правил організації освітнього процесу» не набув широкої підтримки серед респондентів. Йому віддали перевагу 51,4% педагогічних працівників зі стажем роботи понад 20 років і 45,1% зі стажем роботи 6–10 років.

Зауважимо, що в умовах дистанційного і змішаного форматів навчання, які наразі реалізують заклади освіти України, вміння якісно організувати освітній процес з урахуванням правових норм і приписів є вельми актуальним. З огляду на це, вважаємо, що цей складник правової освіченості виявився дещо недооціненим з боку педагогічних працівників.

Натомість, досить високо педагогічні працівники оцінили такий складник правової освіченості, як «знання прав та професійних обов'язків». Зокрема, йому віддали перевагу 85,3% респондентів зі стажем роботи менше 5 років, що пояс-

нюється бажанням повсякчас відстоювати свої професійні права і встановлювати особисті кордони. Натомість досвідчені педагоги (стаж понад 20-ти років) не вважають цей складник пріоритетним, зважаючи на наявність тривалого досвіду у цій царині.

Не став пріоритетним для педагогічних працівників і такий складник правової освіченості, як «захист прав учнів». Йому віддали перевагу в більшості педагогічні працівники зі стажем роботи до 5 років (58,8%). Це підтверджує той факт, що вказана категорія педагогічних працівників більше орієнтована на захист прав і свобод учнів, зважаючи на принципи педагогіки партнерства, соціальної інклюзії, гуманістичного підходу в освіті.

Зведені результати опитування педагогічних працівників щодо розуміння суті поняття «правова освіченість» з урахуванням стажу роботи наведено в таблиці 1.

На запитання «Як би Ви оцінили свій рівень правової освіченості» респонденти відповіли так: 10,8% – високий рівень; 67,1% – середній; 6,5% – низький; 15,6% – не можуть визначити свій рівень (Див. рис. 2).

Аби з'ясувати, чи вивчають педагогічні працівники нормативно-правові документи з питань освітньої діяльності з ініціативи адміністрації чи з власної ініціативи, респондентам запропонували відповісти на запитання: «Чи вимагає адміністрація закладу освіти від Вас знання чинного законодавства, зокрема в освітній сфері?» (див. рис. 3).

Результати опитування засвідчили, що 75,5% респондентів (376 осіб) вивчають законодавство на вимогу адміністрації освітніх закладів. Цей факт вказує на те, що керівники закладів освіти опікуються тим, аби педагогічні працівники приділяли належну увагу самоосвіті з питань освітнього законодавства, вміли застосовувати норми права у сфері освіти. Проте, якщо останні не мають належної підтримки з боку керівників освітніх організацій, а лише примус до самонавчання, то педагогічні працівники з низьким рівнем внутрішньої мотивації не будуть орієнтовані на підвищення рівня правової освіченості, зокрема з питань трудового законодавства, не зможуть відстоювати свої права у разі їх порушення.

Таблиця 1

Складники правової освіченості педагогічних працівників (за результатами опитування) (%)

Складники правової освіченості	Досвід роботи			
	До 5 років	6–10 років	11–20 років	Понад 20 років
Знання законодавчих документів	73,5	88,2	86,7	82,5
Вміння працювати з нормативними документами в освітній діяльності	70,6	74,5	90,4	64,7
Знання правил організації освітнього процесу	47,1	45,1	48,2	51,4
Знання прав та професійних обов'язків	85,3	80,4	81,9	77,6
Захист прав учнів	58,8	41,2	53,0	44,4

Рис. 2. Результати самооцінки рівня правової освіченості педагогічних працівників

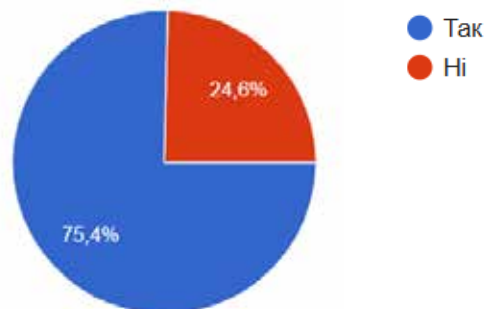

Рис. 3. Внутрішні і зовнішні стимули вивчення педагогічними працівниками чинного законодавства у сфері освіти

Водночас на запитання «Чи відчуваєте Ви особисту потребу в поглибленні правової освіченості для належного виконання професійних обов'язків?» 63,1 % респондентів відповіли – так, 12% – не потребують і 24,8% – не визначились із цим питанням (рис. 4).

Отже, переважна більшість опитаних респондентів (315 осіб) вбачають особисту потребу в підвищенні рівня правової освіченості, що підтверджує доцільність нашого дослідження в ракурсі визначення найбільш дієвих форм її реалізації в системі неперервної освіти.

Зауважимо, що у своїй професійній діяльності педагогічним працівникам доволі часто доводиться вирішувати проблеми, які потребують високого рівня правової освіченості. Це підтверджується й результатами опитування. Так, на запитання «Чи доводиться Вам стикатися з професійними ситуаціями, які вимагають правових знань?» більшість респондентів (56,7%) відповіла так; 33,5% – іноді і лише 9,8% опитаним не довелося вирішувати такі проблеми (див. рис. 5).

Крім того, як показали результати опитування, проблематика, пов'язана з правовими аспектами в освітній діяльності, на стільки різноманітна, що спонукає до більш детального вивчення спектру проблем, з якими стикаються освітяни. З огляду на це, ми запропонували респондентам відповісти на запитання: «З якими труднощами Ви сти-

каєтесь у професійній діяльності, вирішення яких потребує належного рівня правової освіченості?» (див. рис. 6).

Показово, що майже половина респондентів (47,4%) відповіла, що в них не виникає труднощів у професійній діяльності, оскільки вони мають достатньо обізнані з правових питань. Окремі освітяни у своїх відповідях на запитання відкритого типу зазначали, що в разі необхідності звертаються до колег та адміністрації закладів освіти для отримання консультації або надання іншої підтримки. Деякі педагогічні працівники (1,8%) звертали увагу на те, що самостійно вирішують такі питання на підставі вивчення нормативних документів, розміщених у мережі інтернет, на порталі Верховної ради, МОН України. Утім 2,6% зазначили, що їм важко відповісти на це питання.

Серед труднощів, вирішення яких потребує належного рівня правової освіченості, педагогічні працівники називали: «врегулювання конфліктних ситуацій з учнями» (12,2%), «врегулювання конфліктних ситуацій з батьками» (10,0%), а також розв'язання спірних питань у трудовому колективі (2,2%).

На окрему увагу заслуговує той факт, що 7,2% респондентів вказали на наявність «правової незахищеності педагогічних працівників», що пов'язана з трудовим перевантаженням, невідповідністю оплати праці установленим тарифам,

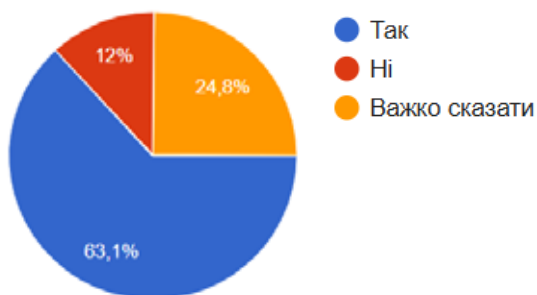

Рис. 4. Вияв потреби в поглибленні правової освіченості педагогічних працівників

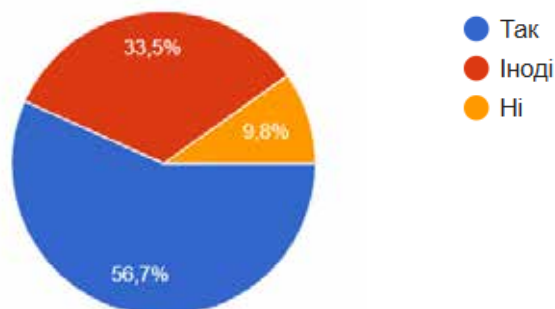

Рис. 5. Розподіл відповідей педагогічних працівників щодо професійних ситуацій, які вимагають правових знань

Рис. 6. Перелік труднощів, вирішення яких потребує високого рівня правової освіченості педагогічних працівників

обмеженою кількістю просвітницьких заходів, спрямованих на тлумачення трудового законодавства, відсутністю чіткої державної політики з питань правової освіти педагогів та підвищення авторитету вчительської професії, невмінням працювати з інформаційними ресурсами правничого спрямування тощо.

Серед труднощів, респонденти виокремлювали й «недостатній соціальний та правовий захист учасників освітнього процесу». Він стосується не лише окремих аспектів трудового права педагогічних працівників, а й усіх учасників освітнього процесу (вчителі, учні, батьки, адміністрація закладів освіти). Цей показник у відсотковому співвідношенні становить 5,2%.

У своїх відповідях респонденти наголошували й на «великому обсязі нормативних документів та їх постійному оновленні» (3,4%), що, у свою чергу, призводить до проблеми із заповненням робочої документації (2,2%) (див. рис. 5).

У процесі наукового пошуку з'ясовано, що перелік пропонованих сьогодні форм підвищення кваліфікації педагогічних працівників та їх змістове

наповнення не дозволяє повною мірою усунути наявні труднощі й забезпечити високий рівень їхньої правової освіченості. Зважаючи на це, дослідник С. Заєць зазначає, що однією з головних причин низької правової освіченості громадян є брак знань щодо правових механізмів реалізації власних прав, а також невміння застосовувати їх на практиці [5].

З метою установлення того, у який спосіб педагогічні працівники поглиблюють правову освіченість, до анкети було включене таке питання: «Як саме Ви зазвичай підвищуєте свій рівень правової освіченості?» (Див. рис. 7).

Отримані результати, що представлені на рис. 7, дозволяють констатувати, що найчастіше педагогічні працівники самостійно вивчають законодавчі документи (64,3%), дещо меншу частку складають консультації з колегами та фахівцями-юристами (60,9%). Поширеними формами підвищення рівня правової освіченості педагогічних працівників залишаються курси, вебінари в системі неформальної освіти (54,5%), а також інформальна освіта – «читаю професійну літературу»

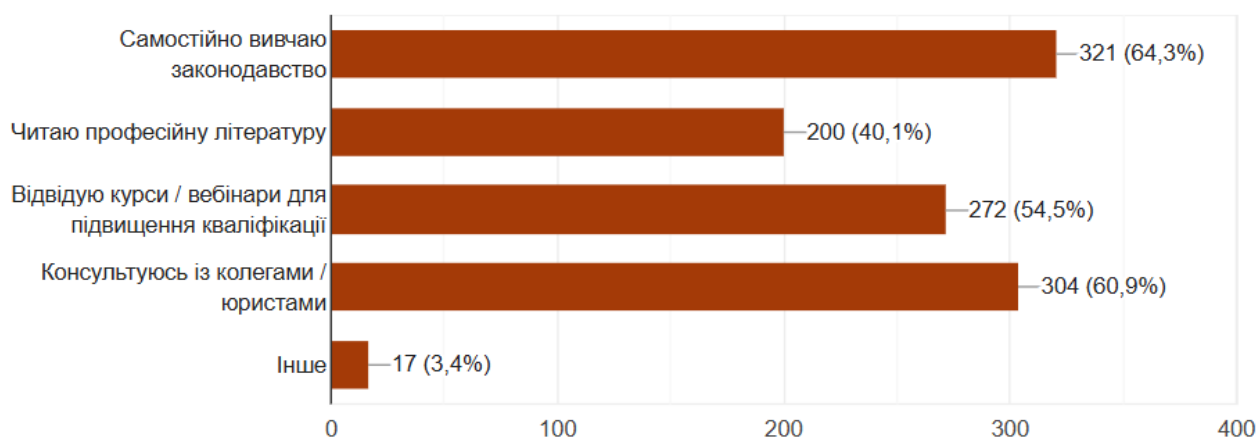

Рис. 7. Шляхи підвищення правової освіченості педагогічних працівників

(40,1%). Лише 3,4% респондентів використовують інші форми підвищення правової освіченості в системі неперервної освіти.

На наше переконання, підвищенню рівня правової освіченості педагогічних працівників сприятиме:

- розроблення й реалізація освітніх програм у межах діяльності Інститутів післядипломної освіти, курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників з питань трудового права, освітнього законодавства, наповнення їх практичними кейсами щодо захисту прав педагогічних працівників, інших учасників освітнього процесу;

- залучення педагогічних працівників до консультування Юридичними клініками з метою отримання безоплатної правової допомоги і юридичного супроводу;

- організація на системній основі зустрічей з фахівцями-юристами з метою надання консультацій, проведення майстерок для відпрацювання практичних вмінь щодо захисту своїх прав, ефективного спілкування з адміністрацією та відповідними організаціями;

- забезпечення супервізійної підтримки в закладах освіти з питань нормативно-правового забезпечення організації освітнього процесу, ведення шкільної документації, попередження конфліктів на робочому місці тощо;

- поширення ініціатив органів державної влади та місцевого самоврядування щодо популяризації правової освіченості освітян через правничі проекти, друк інформативних брошур, відеопродукції тощо;

- залучення юристів громадських організацій, юристів-блогерів задля консультування з питань оплати праці, трудових відносин, захисту інтелектуальної власності тощо.

Наголосимо, що в Україні наразі існують освітні організації, які пропонують низку навчальних курсів, спрямованих на вивчення

правових аспектів трудового права, правового врегулювання проблем освітнього процесу як державного, так і комерційного характеру. До прикладу, «Формування особистості засобами правової та громадянської освіти. Особливості правової соціалізації» [7], «Мобінг як порушення трудових прав працівників закладів освіти» [8], «Конфлікти в закладі освіти: розпізнавання, вирішення, попередження» [9], «Правознавство. Підвищення кваліфікації» [10].

Для з'ясування того, у який спосіб педагогічні працівники підвищують рівень правової освіченості, ми запропонували респондентам відповісти на запитання «Які форми підвищення рівня правової освіченості педагогічних працівників у системі неперервної освіти Ви вважаєте найбільш дієвими?» (Див. рис. 8).

Як видно з діаграми (рис. 8), педагогічні працівники використовують різні форми підвищення рівня правової освіченості, як-от: «участь у тренінгах, семінарах і вебінарах» (45,2%); «проходження курсів підвищення кваліфікації з правової тематики» (19,8%); «самоосвіта» (11,8%); «участь в інтерактивних практичних заняттях» (11,0%); «проведення консультацій з юристами та відповідними представниками організацій, які супроводжують освітній процес» (4,4%); тощо.

Висновки і пропозиції. Проведене дослідження дозволяє констатувати, що педагогічні працівники розуміють важливість ролі правової освіченості у професійній діяльності

Емпіричні дані, отримані шляхом анкетування педагогічних працівників (499 осіб), дозволили установити залежність між розумінням суті, складників правової освіченості і досвідом педагогічної діяльності.

Встановлено, що правова освіченість є збірним поняттям, яке включає в себе кілька ключових складників, серед яких педагоги перевагу надають «знанням прав та професійних обов'язків» (80,4%);

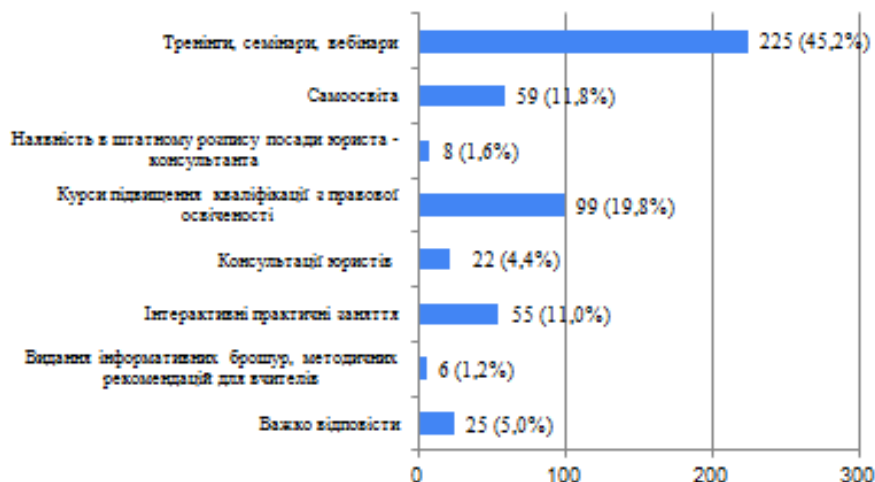

Рис. 8. Поширені форми підвищення рівня правової освіченості педагогічних працівників у системі неперервної освіти

«знанню законодавчих документів» (78,4%); «умінню працювати з нормативними документами в освітній діяльності» (68,7%), меншою популярністю вирізняються складники «захист прав учнів» (47,5%) та «знання правил організації освітнього процесу» (44,3%).

Визначені ключові складники правової освіченості дозволяють окреслити напрями цілеспрямованого розвитку правової освіченості педагогічних працівників у системі неперервної освіти.

Аналіз розподілу відповідей педагогічних працівників з різним стажем роботи засвідчив, що ключові складники правової освіченості сприймаються ними неоднаково. Працівники з меншим стажем (до 10 років) більше орієнтовані на знання прав та обов'язків, захист прав учнів і активне використання нормативних документів, тоді як досвідчені педагоги (понад 20 років) демонструють менший інтерес до нових правових норм, що частково зумовлено труднощами адаптації до змін у законодавстві та швидкого реагування на них. Загалом виявлено, що уміння працювати з нормативною базою є базовою навичкою для всіх категорій педагогічних працівників, проте знання правил організації освітнього процесу залишаються недооціненими, попри їхню значущість у сучасних умовах.

Виявлені труднощі (відсутність посади юрист-консульта в закладах освіти й миттєвого юридичного консультування на безоплатній основі; брак знань щодо змін в українському законодавстві та вмінь працювати з правничими порталами; недостатня обізнаність з питань трудового права; значний обсяг нормативних документів з питань організації освітнього процесу, їх швидкоплинність та неузгодженість між собою; відчуття власної правової незахищеності через зниження соціального статусу в суспільстві й належного досвіду щодо захисту своїх прав і свобод), засвідчують потребу у створенні підтримувального середовища для педагогів.

Позитивною тенденцією є висока готовність педагогічних працівників до вдосконалення правової освіченості для виконання трудових функцій (63,1%), що створює передумови для впровадження дієвих форм підвищення правової освіченості, як-от: тренінги, семінари, вебінари, курси підвищення кваліфікації, консультації з фахівцями та самоосвіта.

Отже, підвищення рівня правової освіченості педагогічних працівників має посісти непересічне місце у системі неперервної професійної освіти, що сприятиме розвитку їх академічної автономії, зміні соціального статусу і правової захищеності.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми, а стимулює нас до обґрунтування педагогічних умов, які б сприяли розвитку правової освіченості педагогічних працівників у системі безперервної освіти.

Список використаної літератури:

1. Професійного стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти». URL: <https://nus.org.ua/2024/10/25/novyj-profesijnyj-standart-vchytelya-analizuyemo-osnovni-zminy/> (дата звернення: 30.05.2025 р.)
2. Чужикова В. Методика викладання права: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2009. 425 с.
3. Скакун О. Теорія держави і права : підручник : пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 656 с.
4. Татаренко Г.В., Татаренко І.В. Правова просвіта населення як елемент правової культури суспільства. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. № 1 (37), 2019. С. 87–94. URL: <https://journals.snu.edu.ua/index.php/app/article/view/340> (дата звернення: 01.06.2025 р.)
5. Заєць А.С. Правова освіта як структурний компонент освіти в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2017. Вип. 42. С. 13–16. URL: <https://surl.li/zbqbmmd> (дата звернення: 02.06.2025 р.)
6. Шевцов М. Г., Шевцова О. М. Формування правової культури керівника загальноосвітнього навчального закладу в процесі підвищення кваліфікації та самоосвіти за 20 років незалежності України. *Збірник наукових праць. Педагогіка*. 2011. Вип. 8. С. 164–170. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/10720/1/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%A8%D0%B5%D0%B2%D1%86%D0%BE%D0%B2.pdf (дата звернення: 02.06.2025 р.)
7. Формування особистості засобами правової та громадянської освіти. Особливості правової соціалізації. URL: <https://iteacher.com.ua/training/formuvanna-osobistosti-zasobami-pravovoi-ta-3370?inpoint=iteacher.com.ua> (дата звернення: 03.06.2025 р.)
8. Мобінг, як порушення трудових прав працівників закладів освіти. Professional Development. Професійний розвиток працівників освіти. Веб-сайт. URL: <https://www.profdevelopment.com.ua/category/actual-courses/> (дата звернення: 01.06.2025 р.)
9. Конфлікти в закладі освіти: розпізнавання, вирішення, попередження. Professional Development. Професійний розвиток працівників освіти. Веб-сайт. URL: <https://www.profdevelopment.com.ua/category/actual-courses/> (дата звернення: 30.05.2025 р.)
10. Правознавство. Підвищення кваліфікації. Офіційний курс підвищення кваліфікації, КВЕД 85.59. ІППО. Веб-сайт: URL: <https://ippo.com.ua/training/pravoznavstvo-pidvisenna-kvalifikacii-6080> (дата звернення: 01.06.2025 р.)

Zelenska L., Kolesnikov A. Legal awareness of pedagogical workers: current state and ways to improve it within the system of lifelong education

The article presents the results of an empirical study on the state of legal awareness among pedagogical workers and the ways to improve its levels within the system of lifelong education. The sample consisted of 499 respondents – pedagogical staff from institutions of general secondary, vocational (vocational-technical), and professional pre-tertiary education. The analysis took into account the respondents' length of service in teaching positions (up to 5 years, from 6 to 10 years, from 11 to 20 years, and over 20 years).

The study identified the components of legal awareness among pedagogical workers, which include: knowledge of legislative documents in the field of education; understanding of rights and professional duties; the ability to work with regulatory and legal documents to ensure educational activities; the ability to defend one's own rights and respect the rights and freedoms of other participants in the educational process.

It was found that pedagogical workers often encounter professional situations requiring a sufficient or high level of legal awareness. However, they face challenges in resolving these situations due to the absence of a legal advisor position in educational institutions and the lack of immediate free legal consultation; insufficient knowledge of changes in Ukrainian legislation and the ability to use legal information platforms; limited awareness of labor law issues; the overwhelming volume of regulatory documents related to the organization of the educational process, which are often inconsistent and subject to frequent changes; and a general sense of legal vulnerability due to the decline in social status and lack of experience in defending their rights and freedoms.

The study also revealed that the vast majority of pedagogical workers are willing to improve their level of legal awareness within the system of lifelong education. They prefer formats such as participation in trainings, seminars, and webinars on legal topics; attending consultative/practical sessions with legal experts; completing advanced training courses or internships on labor law issues; and engaging in self-education.

Key words: pedagogical workers, legal awareness, components, state, levels, formats, lifelong education, empirical data.